

УДК 377.012.2

До питання про періодизацію розвитку професійної підготовки робітничих кадрів в Україні

Науковий розгляд історії розвитку систем професійної підготовки робітничих кадрів завжди був предметом уваги дослідників. Адже реконструкція, осмислення та систематизація цієї важливої складової історико-педагогічного процесу, пізнання її особливостей і закономірностей завжди були необхідною умовою розвитку педагогічної науки і практики, особливо в часи реформаційних змін.

Потреби входження України у світовий економічний простір, реінтеграції до світового культурно-освітнього середовища також зумовлюють необхідність поглибленого та об'єктивного вивчення вітчизняного досвіду передачі виробничих знань, його зіставлення з міжнародним, відшукування найбільш оптимальних шляхів запровадження кращих педагогічних надбань в українську освітню практику, прогнозування можливих тенденцій розвитку вітчизняної та світової систем професійної підготовки робітників.

Приступаючи до розгляду запропонованих у різні часи схем періодизації історії розвитку професійної підготовки робітничих кадрів, на наш погляд, передусім потрібно зупинитися на короткому огляді історіографії досліджень з цієї проблеми з метою визначити підходи до наукової оцінки різних варіантів періодизації.

У цьому зв'язку методологічного значення набуває з'ясування соціально-економічних умов та конкретно-історичних обставин появи певних досліджень. Такий підхід дає змогу чіткіше розуміти не тільки стан потенційних можливостей об'єктивного відтворення дійсності на кожному історичному етапі розвитку суспільства, а й допомагає уникнути помилкових висновків, пов'язаних з характером політичної кон'юнктури та

ідеологічними нашаруваннями, властивими науковим розвідкам кожного історичного періоду.

Вивчення стану проблеми становлення і розвитку систем професійної підготовки робітників у філософській, історичній, педагогічній, суспільно-політичній, економічній та іншій літературі, яка виходила друком протягом більше ніж ста років, дає можливість зробити висновок, що в сучасній вітчизняній історико-педагогічній науці бракує фундаментальних узагальнюючих досліджень з зазначеної наукової проблеми. Однак окремі її аспекти висвітлено у низці наукових досліджень, які за своїм спрямуванням та глибиною наукового занурення до теми дослідження умовно можна об'єднати у п'ять груп:

1) узагальнюючі праці з усього комплексу проблем історії професійно-технічної освіти;

2) історико-педагогічні розвідки, присвячені окремим періодам, етапам або проблемам підготовки робітничих кадрів в Україні;

3) історико-педагогічні дослідження із загальних проблем розвитку народної освіти та окремих галузей педагогічних знань;

4) дослідження з історії та політології України;

5) дослідження з економіки, психології, соціології, статистики та інших наукових дисциплін, які забезпечують комплексний підхід до відтворення перебігу подій.

Причому увесь загаль праць, віднесених до кожної із визначених груп, як вже наголошувалося, варто розглядати у контексті економічного та суспільно-політичного виміру часу.

Доведено, що дослідження останньої третини XIX – початку XX століття не містять спроб наукової періодизації історії професійної освіти і навчання промислово-ремісничих працівників. Наукове узагальнення цього феномену йшло за процесом розповсюдження професійно-технічного досвіду та фіксувало спроби створення та функціонування ремісничих училищ, професійних шкіл, профільних курсів з організації занять для поширення

виробничих знань серед українського населення. Тривав збір та опис наукової інформації, здійснювалися перші спроби осмислення та наукової систематизації цього освітнього явища.

Наприкінці XIX – протягом першого десятиліття XX століття з'являються перші історико-педагогічні праці, в яких на підставі аналізу тогочасних джерел характеризується процес створення та удосконалення мережі закладів освіти, що здійснювали підготовку робітничих кадрів, висвітлюється зміст їхньої освітньої діяльності. Йдеться насамперед про дослідження І. Максина «Очерки развития промышленного образования в России за 1888 – 1908 гг.», І. Анопова «Опыт систематического обзора материалов к изучению современного состояния среднего, низшего технического и ремесленного образования в России», І. Стебута «Сельскохозяйственное знание и сельскохозяйственное образование» та ін. У цих роботах, які, до речі, містять значну кількість статистичного матеріалу, на достатньому науковому рівні проаналізовано процеси, що відбувалися в системі нижчої професійної освіти, особливо промислової, окреслено особливості та головні напрями організації навчального процесу, схарактеризовано нормативно-правове забезпечення діяльності закладів та установ професійної освіти.

Після завершення соціально-економічних катаклізмів, пов'язаних з перипетіями Першої світової і громадянської війн та жовтневого (1917 року) перевороту на теренах України розпочинаються активні пошуки у справі розбудови систем професійної підготовки робітників. Протягом короткого часу формальної державної незалежності початку 20-х років, яка характеризувалася певною культурною і мовною свободами та сприяла здійсненню самостійної освітньої політики, в Україні було створено унікальну систему професійної освіти, яка відповідно до вимог свого часу складалася з трьох ланок: нижчої, середньої та вищої, була максимально орієнтованою на потреби народногосподарського комплексу та спромоглася вдало вирішувати соціальні проблеми молодого покоління [3].

Важливими узагальнюючими працями з історії професійно-технічної освіти України цього періоду є видане у 1927 році дослідження Я. Звягільського та М. Іванова «Професійна освіта на Україні», праця Н. Авдієнко «Народна освіта на Україні», наукова розвідка А. Альберштейна та В. Ястржембського «Система народньої освіти», яка вийшла друком у 1929 році, розвідки С. Сірополка «Історія освіти на Україні» та «Народна освіта на Советській Україні», що побачили світ вже у 30-ті роки. Слід зазначити, що ці змістовні публікації аж до початку 90-х років було вилучено з наукового обігу.

Проте етап серйозних досліджень фундаментальних та прикладних аспектів професійно-технічної галузі освіти з відповідним оформленням наукових результатів у ґрунтовних історико-педагогічних працях збігся у часі з відбудовчими процесами, які тривали в Україні після завершення Другої світової війни. Особливого динамізму цей процес набув після створення у 1974 році у складі АПН СРСР Відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, яке очолив видатний теоретик галузі академік С. Батишев.

В основу актуальних на той час історико-педагогічних робіт покладено результати досліджень вчених-педагогів у галузі народної та професійно-технічної освіти, економіки, історії робітничого класу та колгоспного селянства. В них висвітлюється історія розвитку профтехшколи та педагогічної думки з питань підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у соціально-економічному, політичному та культурному контексті розвитку країни. Однак у цих дослідженнях, як і в усіх офіційних виданнях радянської доби, проблеми розвитку освітньо-виховних процесів, у тому числі і їх професійно-технічної складової, не розглядалися окремо від аналогічних проблем СРСР.

Найбільш вагомими історико-педагогічними дослідженнями цього часу є узагальнюючі наукові розробки А. Веселова «Низшее профессионально-техническое образование в РСФСР (Очерки по истории

профтехобразования)» і «Профессионально-техническое образование в СССР: Очерки по истории среднего и низшего профтехобразования», М. Весселя «Очерки об общем образовании и системе народного образования в России» та звичайно ж творчий доробок С. Батишева і його учнів.

Комплексному висвітленню проблем історії професійно-технічної освіти в Україні присвячено працю М. Пузанова та Г. Терещенка «Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР». Аналізуючи цю роботу доречно зазначити, що серед українських історико-педагогічних досліджень радянської доби це єдина праця, в якій зроблено спробу систематизувати історію становлення і розвитку систем підготовки робітничих кадрів з кінця ХІХ й до початку 80-х років ХХ століття.

Віддаючи належне розвитку науково-педагогічної думки соціалістичного періоду, не можна обминути негативних наслідків всеохоплюючого панування принципів марксистсько-ленінської методології, партійності, класового підходу та ідеологічних табу в оцінці явищ та процесів, що відбувалися в Україні протягом 30 - 80-х років минулого століття. Спотворення освітньо-педагогічної практики, ідеологічні перекручення підходів до її відображення та вульгаризація методів наукового пізнання спричинили чималі втрати, прорахунки і помилки.

Магістральним напрямом широкого масиву монографічних і дисертаційних досліджень став кон'юнктурний за своєю суттю та компліментарно-піднесений за формою викладу розгляд історії партійного керівництва різними аспектами професійно-технічної освіти крізь призму виконання партійно-радянських постанов, розпоряджень та директив у цій галузі освіти. Наступним за вагою після вдосконалення рівня політичного керівництва системою профтехосвіти серед переліку пріоритетних напрямів тогочасних історико-педагогічних досліджень було обґрунтування підвищення ролі рад, профспілок і комсомолу в справі підготовки кадрів робітничого класу. Причому аналіз негативних явищ та проблем залишався поза увагою дослідників, а критика, якщо і лунала, то не була суттєвою та

персоніфікованою. Праці часто дублювали одна одну, демонструючи вироблений авторами певний стереотип аналізу проблеми і не завжди критичне ставлення до проблематики, що висвітлюється. Спрощена обробка та поверхова систематизація фактичного матеріалу, як правило, не продукували системного теоретичного узагальнення.

Об'єктивно оцінюючи ідеологічне спрямування великої кількості праць з проблематики партійного керівництва закладами та установами професійно-технічної освіти, зауважимо, що їхня поява все ж таки мала і позитивне значення для дослідження історії розвитку систем робітничої підготовки, оскільки до наукового обігу автори вводили значну кількість документального та статистичного матеріалу архівного зберігання.

Падіння комуністичного режиму та здобуття Україною незалежності актуалізувало пошуки в царині розвитку систем професійної підготовки робітничих кадрів, а також необхідність наукової реконструкції та узагальнення закономірностей та особливостей їхньої генези. Кінець ХХ – початок ХХІ століття позначився зростанням уваги до проблем профтехосвіти та активізацією неупереджених історико-педагогічних досліджень. На порядок денний постало завдання реформування галузі професійно-технічної освіти у зв'язку з кардинальною зміною вимог до якості кінцевого продукту. Світова глобалізація, міжнародна конкуренція, потреби національного ринку праці почали висувати нові вимоги до кваліфікації робітників, до змісту і форм їхньої професійної підготовки. Застаріла українська система підготовки кваліфікованих робітників з її втратами та проблемами, яка і за минулих часів не повною мірою відповідала світовому рівню професійної освіти і навчання, почала суттєво гальмувати процес інтеграції країни до світового економічного та освітнього простору.

Отже, комплексні завдання прогностичного, випереджувального характеру, що постали перед економікою, освітою та безпосереднім професійним навчанням кваліфікованих робітників в Україні, значно пожвавивши науково-педагогічні пошуки, не можуть не спиратися на

вітчизняний історичний досвід створення та розвитку систем підготовки робітничих кадрів. У працях визнаних сучасних корифеїв педагогічної думки Т. Десятова, Ю. Зіньковського, І. Зязюна, В. Кремня, В. Лугового, О. Ляшенка, В. Мадзігона, С. Максименка, Н. Ничкало, О. Сухомлинської, М. Євтуха, багатьох інших дослідників та організаторів інноваційної розбудови вітчизняної освіти знайшли подальший розвиток або нове тлумачення різні аспекти філософії, методології, педагогіки, психології, методики освіти і навчання, в тому числі окремі питання історії професійно-технічної освіти України. На жаль, розробка проблем історії розвитку систем професійної підготовки робітничих кадрів в Україні, поглиблений аналіз історичних коренів тих багатоаспектних процесів, які відбуваються у вітчизняній професійно-технічній освіті здійснюється досить повільно, а всебічне висвітлення зазначеної проблематики й досі не знаходить відображення у ґрунтовних узагальнюючих дослідженнях.

Отже, метою цієї статті є аналіз різних схем періодизації історії розвитку систем професійної підготовки робітничих кадрів в Україні.

Вивчення ряду історико-педагогічних досліджень дає змогу зробити висновок, що вперше періодизацію історії професійної підготовки робітничих кадрів було розроблено А. Веселовим у його праці «Профессионально-техническое образование в СССР: Очерки по истории среднего и низшего профтехобразования» у 1961 році. У становленні та розвитку системи професійно-технічної освіти в СРСР автор визначає п'ять основних періодів: 1) 1917–1920 роки; 2) 1921–1929 роки; 3) 1930–1940 роки; 4) 1941–1958 роки; 5) «розпочався із часу прийняття Верховною Радою СРСР Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР (кінець 1958 року)... і триває нині» [1, с. 9].

Періодизацію історії професійно-технічної освіти в Україні вперше було розроблено у праці М. Пузанова та Г. Терещенка «Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР» у 1980 році. Автори вказали на чотири періоди в історії професійно-технічної освіти: 1)

дореволюційний період (початок ХІХ століття – жовтень 1917 року); 2) становлення радянської системи професійно-технічної освіти (1917–1940 рр.); 3) створення і розвиток системи державних трудових резервів (1940–1959 рр.); 4) подальше удосконалення професійно-технічної освіти (1959–1980 рр.) [2, с. 4–5].

Віддаючи належне значущості такого висновку, зауважимо, що автори, керуючись тогочасними ідеологічними вимогами щодо висвітлення національних процесів в СРСР, під поняттям «вітчизняна професійно-технічна школа» розуміли «систему професійно-технічної освіти СРСР і, в тому числі, Української РСР» [2, с. 4].

Ряд суттєвих уточнень періодизації історії розвитку систем професійної підготовки робітників в Україні подано у монографіях та дисертаційному дослідженні І. Лікарчука «Проблеми підготовки робітничих кадрів в Україні (1920–1929 рр.)», «Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи», «Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні (1888–1988 рр.)», «Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки), оприлюднених у 1996–1999 роках.

Так, спираючись на переконливі документальні свідчення, І. Лікарчук доводить, що підвалини нижчої професійної освіти в Україні було закладено ще у Київській Русі, коли за Ярослава Мудрого було засновано школу перекладачів і переписувачів книг; традиції професійної підготовки молоді продовжилися у діяльності ремісничих цехів українського середньовіччя, коли досить розвиненою була система індивідуального учнівства; знайшли свій розвиток у козацькому суспільстві; розповсюдження технічних знань, створення ремісничих шкіл, технічних училищ, курсів і товариств стало предметом опіки земств [4, с. 38, 39].

Спираючись на висновки дослідників, а також на виявлені архівні документи, І. Лікарчук конкретизує визначення хронологічних рамок

першого етапу в розвитку підготовки робітничих кадрів в Україні, введених до наукового обігу М. Пузановим та Г. Терещенком.

По-перше, визначаючи нижню хронологічну рамку першого етапу, І. Лікарчук наполягає, що відлік розвитку слід розпочинати з кінця 80-х років ХІХ століття, а не з його початку. Аргументуючи таку думку, дослідник переконливо доводить, що майже до кінця ХІХ століття розвиток мережі ремісничої та сільськогосподарської освіти не набув масового характеру, а до розв'язання проблем підготовки кваліфікованих промислових кадрів царський уряд серйозно звернувся лише на початку 70-х років ХІХ століття, здійснивши у цьому напрямі протягом наступних двадцяти років ряд практичних заходів організаційно-нормативного та економічного характеру.

По-друге, закінчення першого періоду в історії професійно-технічної освіти, за І. Лікарчуком, відбулося у 1920-му, а не у 1917-му році, як це визначали М. Пузанов та Г. Терещенко, тому що за умов виснажливої громадянської війни та боротьби за українську державність розбудовувати систему робітничих кадрів було просто неможливо. А з початку 1920-го року розпочався наступний період, на початку якого завдяки умовам короткого часу відносної державної самостійності в Україні було створено унікальну систему нижчої професійної освіти, що була максимально орієнтована на потреби народногосподарського комплексу, спромоглася вдало вирішувати соціальні проблеми молодого покоління та стала складовою частиною єдиної освітньої системи держави.

Також І. Лікарчук наполягає на необхідності уточнення ще одного періоду розвитку профтехосвіти. Йдеться про етап, що розпочався з 1959 року, коли закладалися підвалини сучасної системи професійно-технічної освіти. Зазначимо, що верхньою межею цього періоду М. Пузанов і Г. Терещенко вважають 1980 рік, коли у СРСР було прийнято законодавчі документи, які вперше включили професійно-технічну освіту до єдиної системи народної освіти СРСР.

Заперечуючи це твердження, І. Лікарчук наголошує, що інтеграція системи підготовки робітничих кадрів у державну систему народної освіти сталася ще у 1920 році, коли на першій Всеукраїнській нараді у справі народної освіти обговорювалося та було прийнято «Схему народної освіти УСРР». Відповідно до цієї схеми система професійної освіти оголошувалася складовою частиною всієї освітньої системи України і поділялася на нижчу (масову) і вищу школи, що й було закріплено у Кодексі Законів про народну освіту УСРР, прийнятому у 1922 році.

Прийняття у 1973 році «Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту» практично не вносило змін до змісту та організації роботи закладів освіти, де здійснювалася підготовка робітничих кадрів. Реальні зміни розпочалися лише з початку 90-х років з розгортанням ринкових процесів в економіці держави. Виходячи з цього, автор вважає, що закінчення зазначеного періоду припадає на початок 90-х років, коли, крім економічних, склалися ще й політичні умови щодо формування нової системи підготовки робітників.

Таким чином, на підставі свого дослідження, І. Лікарчук визначає такі основні періоди в розвитку систем професійної підготовки робітничих кадрів в Україні:

- перший – з кінця 80-х рр. ХІХ століття – до 1920 року. Після прийняття «Основних положень про промислові училища» в Україні, як і у всій Росії, розпочалося створення систем промислової, сільськогосподарської та жіночої освіти. Ці системи існували до 1917 року. Впродовж 1917–1920 років жодному з урядів, що діяли на території України, не вдалося створити будь-яку систему професійно-технічної освіти;

- другий – 1920–1929 рр. Період створення та становлення української системи нижчої професійної освіти. Він закінчився прийняттям урядових та партійних рішень про уніфікацію освітніх систем Росії і України;

- третій – 1929–1940 рр. Підготовку робітничих кадрів було підпорядковано господарським наркоматам. Існували галузеві системи підготовки кваліфікованих робітників;

- четвертий – 1940–1959 рр. У цей час була створена і діяла державна система трудових резервів, яка забезпечувала потреби народногосподарського комплексу країни у кваліфікованих робітничих кадрах;

- п'ятий – 1959–1991 рр. Упродовж цього періоду утвердився єдиний тип закладів освіти, де здійснювалася підготовка робітничих кадрів – середні профтехучилища; відбувся перехід до єдиних навчальних планів та програм; професійно-технічна і народна освіта інтегрувалися в єдину систему;

- шостий – розпочався з 1991 року, з часу проголошення незалежності України. Нині тривають пошуки власного шляху розбудови системи професійно-технічної освіти, її адаптація до ринкової економіки, приймається перший в історії України Закон «Про професійно-технічну освіту»[4, с. 42–43].

Подібну періодизацію І.Лікарчук пропонує і в наступних працях, присвячених дослідженню історії професійної підготовки робітничих кадрів в Україні [5].

Погоджуючись в основному з періодизацією, запропонованою І. Лікарчуком, серед ознак сучасного періоду розвитку системи, на наш погляд, треба особливо звернути увагу на його трансформаційний характер, тобто такий, що передбачає здійснення не тільки удосконалення виду і форми об'єкта, а й потребує суттєвих змін істотних властивостей [6, с.4–5].

Встановлено, що у ряді досліджень з історії професійної підготовки робітників здійснювалися спроби визначити та обґрунтувати етапи, з яких склалися основні періоди становлення, функціонування і розвитку різних систем освіти і навчання робітничих кадрів в Україні. Такі праці, певною мірою конкретизуючи та збагачуючи наші знання про відомі події, сприяють відтворенню більш повної та об'єктивної історії вітчизняної практики

підготовки робітників, допомагають по-новому оцінити здобутки та прорахунки суперечливих процесів, які точилися навколо та всередині професійно-технічній освіті.

Наприклад, у дисертаційній роботі Н.Іванцової, що присвячена висвітленню розвитку професійної робітничої освіти без відриву від виробництва, що здійснювалося в Україні у 1921–1930 рр., обґрунтовуються етапи цієї підготовки. Виокремлення етапів автор зумовлює характером соціально-економічних основ та особливостями тогочасної моделі української економіки, а також динамікою процесів політичної централізації і поступової втрати республікою економічної і політичної незалежності [7].

Зазначаючи, що реалізація більшовицької політики прискореної модернізації народного господарства значно активізувала вирішення кадрового питання та ініціювала створення широкої мережі закладів професійної робітничої освіти, автор виділяє такі етапи: 1) 1921–1922 рр. – в країні розпочалося економічне пожвавлення і виникла гостра потреба в кваліфікованих кадрах та почався швидкий розвиток мережі професійної освіти дорослих; 2) 1923–1926 рр. – уповільнення темпів виробництва та згорання освітніх закладів; 3) 1928–1929 рр. – розгортання масового промислового будівництва і знову виникнення проблеми масової робітничої освіти; 4) 1929–1930 рр. – активні пошуки шляхів вдосконалення професійної робітничої освіти [8, с. 16].

Серйозне обґрунтування відповідних етапів розвитку системи професійної підготовки робітничих кадрів протягом 1969–1994 років наведено у дисертаційному дослідженні О. Коханка [9]. На основі узагальнення результатів свого вивчення автор визначає п'ять етапів розвитку підготовки кваліфікованих робітників з середньою освітою в професійно-технічних навчальних закладах України. При цьому в основу визначення етапів покладено ознаки, які характеризують розвиток змісту і форм організації навчально-виробничої діяльності в закладах профтехосвіти нового типу, а також забезпечення нормативно-правової і навчально-

методичної бази цього процесу. Хронологічними рамками та особливостями цих етапів, на думку автора, є:

1) 1949–1968 рр. – створення і становлення гірничо-промислових профтехучилищ; організація технічних училищ; реорганізація закладів профтехосвіти в міські та сільські ПТУ (1959–1965 рр.); прийняття Закону «Про реорганізацію державних трудових резервів у державну систему професійно-технічної освіти» (1968 р.); пошук шляхів поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки;

2) 1969–1975 рр. – перехід до підготовки кваліфікованих робітників з середньою освітою; створення Державного комітету професійно-технічної освіти (1969 р.); заснування та становлення СПТУ як навчальних закладів нового типу; пошук організаційно-педагогічних форм загальноосвітньої підготовки і її поєднання з професійним навчанням, оптимізація виробничої практики у середніх профтехучилищах різного профілю; організація одночасного навчання учнів у профтехучилищах (з дворічним терміном навчання) і вечірніх (змінних) школах (починаючи з 1971–1972 навчального року); вдосконалення навчально-планової документації та обґрунтування вимог до навчально-методичної літератури; прийняття типового Положення про науково-технічну інформацію в системі ПТО (1971 р.);

3) 1976–1983 роки – удосконалення змісту і форм організації навчально-виховного процесу в СПТУ; нормативно-правове забезпечення основних напрямків діяльності СПТУ, зокрема, положень про ПТНЗ, про конкурси професійної майстерності, про бібліотеку (1976 р.); організація середніх вечірніх (змінних) профтехучилищ (1978 р.); перехід до науково обґрунтованої організації методичної роботи (1976 рік); визначення порядку поширення передового досвіду в системі профтехосвіти (1979 р.); прийняття положень про методичну роботу (1980 р.), про внутрішній контроль; затвердження кваліфікаційних характеристик керівників та інженерно-педагогічних працівників (1977 рік); прийняття Положення про майстра виробничого навчання (1978 рік); визначення порядку навчально-

методичного забезпечення ПТНЗ (1977 р.); посилення уваги до самоосвіти інженерно-педагогічних працівників (1978 р.); надання педагогічним радам ПТНЗ права дозволу вступу випускників до денних навчальних закладів (1979 р.);

4) 1984–1990 рр. – утвердження СПТУ як єдиного типу ПТНЗ (1984 р.); подальше вдосконалення нормативно-правової бази шляхом прийняття положень: про СПТУ, про базове підприємство, про виробничу практику, про класного керівника (1985–1986 рр.); перехід до комп'ютеризації навчального процесу (1985 р.); затвердження підготовки за новим переліком професій (1987 р.); розробка уніфікованих програм із споріднених професій (1987 р.); впровадження нових навчальних програм (1988 р.); надання профтехучилищам права здійснювати перепідготовку робітничих кадрів; передача відомчих училищ до системи Держкомітету з ПТО;

5) 1991–1994 рр. – пошуки шляхів реформування системи ПТО відповідно до програми «Освіта (Україна ХХІ століття)»; створення нових організаційно-педагогічних форм підготовки кваліфікованих робітничих кадрів. Починаючи з 1991 року відбувається зниження уваги до системи ПТО з боку державної влади, погіршується загальноосвітня підготовка учнів у профтехучилищах, зменшується кількість абітурієнтів та випускників ПТНЗ; здійснюється перехід до багаторівневої ступеневої системи навчання в закладах профтехосвіти [10, с. 11–15].

Отже, розгляд запропонованих схем періодизації історії розвитку підготовки робітничих кадрів доводить необхідність подальшого вивчення та узагальнення досвіду розбудови систем професійної освіти і навчання, а також удосконалення підходів до її наукового узагальнення.

Особливого аналізу та наукової деталізації, на нашу думку, потребує сучасний період історії розвитку професійно-технічної освіти, який розпочався 1991 року. Насамперед мова йде про вплив на систему професійної робітничої підготовки економічної кризи кінця 90-х років ХХ століття та світової економічної кризи, що розпочалася у 2009 році;

міжнародних та вітчизняних соціально-економічних і політичних чинників – процесів міжнародної глобалізації, світової конкуренції, перетворень у зовнішньому та внутрішньому ринках праці, факторів державної політичної нестабільності, погіршення демографічних процесів, трансформаційних прагнень та реформаційних спроб всередині системи тощо.

Література

1. Веселов А. Профессионально-техническое образование в СССР: Очерки по истории среднего и низшего профтехобразования / А. Веселов. – М.: Профтехиздат, 1961. – 435 с.
2. Пузанов М., Терещенко Г. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М. Пузанов, Г. Терещенко. – К.: Вища школа, 1980. – 232 с.
3. Лікарчук І.Л. Проблеми підготовки робітничих кадрів в Україні (1920–1929 рр.) / І.Л. Лікарчук. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1996. – 206 с.
4. Лікарчук І.Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки): дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. / І.Л. Лікарчук. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1999. – 475 с.
5. Профтехосіта України: ХХ століття: Енциклопедичне видання / за ред. Н.Г. Ничкало. - К.: Видавництво «АртЕк», 2004 – 876 с.
6. Ничкало Н.Г. Трансформація професійно-технічної освіти України. / Н.Г. Ничкало. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 200 с.
7. Іванцова Н.І. Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва у 1921–1930 рр. в Україні: дис... канд. істор. наук: 07.00.01. / Н.І. Іванцова. – Х.: Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна, 2008. – 274 с.

8. Іванцова Н.І. Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва у 1921–1930 рр. в Україні: автореф. дис... канд. істор. наук: 07.00.01. / Н.І. Іванцова. – Х.: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2008. – 20 с.

9. Коханко О.М. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01. / О.М. Коханко. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1995. – 299 с.

10. Коханко О.М. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. / О.М. Коханко. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1995. – 24 с.